

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра державно-правових дисциплін

ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ПРАВА

Лекція

5

Тема: «Загальне вчення про зобов’язання»

Мета лекції:

Навчальна: зорієнтувати студентів на практичне, комплексне застосування знань з різних навчальних дисциплін; ознайомити з історією зародження, становлення, та розвитку римського права;

Виховна: розвивати у студентів інтерес до навчальної дисципліни «Основи римського права».

План

1. Поняття зобов'язання та його роль у цивільному обігу
2. Підстави виникнення зобов'язань
3. Сторони у зобов'язанні
4. Виконання зобов'язань
5. Наслідки невиконання зобов'язань
6. Забезпечення зобов'язань
7. Припинення зобов'язання, крім виконання
8. Висновки

1. Поняття зобов'язання та його роль у цивільному обігу

Зобов'язання – це правові відносини, внаслідок яких одна сторона (кредитор) має право вимагати, щоб друга сторона (боржник, дебітор) щонебудь зробила (*facere*), дала (*dare*) або надала (*praestare*).

Зобов'язання – це правовідносини, в яких сторонами є кредитор і боржник, а їх зміст складають права й обов'язки сторін. Сторону, що має право вимагати, називають кредитором, а сторону, зобов'язану виконати вимогу кредитора, – боржником, або ж дебітором.

2. Підстави виникнення зобов'язань

Факт (factum – зроблене) означає дійсну, реальну подію або дію: землетрус, народження людини, укладення договору, вчинення делікту, укладення шлюбу, прогулянку тощо.

Юридичні факти поділяються на **події** та **дії**.

Ті з них, які настають незалежно від волі людини, називаються **подіями** (смерть, народження людини, землетрус та інші дії сил природи). Такі події, як смерть, народження тощо, завжди мають правове значення, вони завжди є юридичними фактами. Землетрус, урагани, повені та інші стихійні лиха не завжди мають правове значення, а тому не завжди є юридичними фактами.

Дії – це факти, які настають за волею людей. Вони можуть мати протиправний або правомірний характер. Перші порушують норми права, другі відповідають їм.

Ці юридичні факти, які є підставою виникнення зобов'язань, у пізньому римському праві групували таким чином:

а) зобов'язання з договорів – *ex contractu*;

б) зобов'язання ніби з договорів – *quasi ex contractu*;

в) зобов'язання з деліктів – *ex delicto*,

г) зобов'язання ніби з деліктів – *quasi ex delicto*.

3. Сторони у зобов'язанні

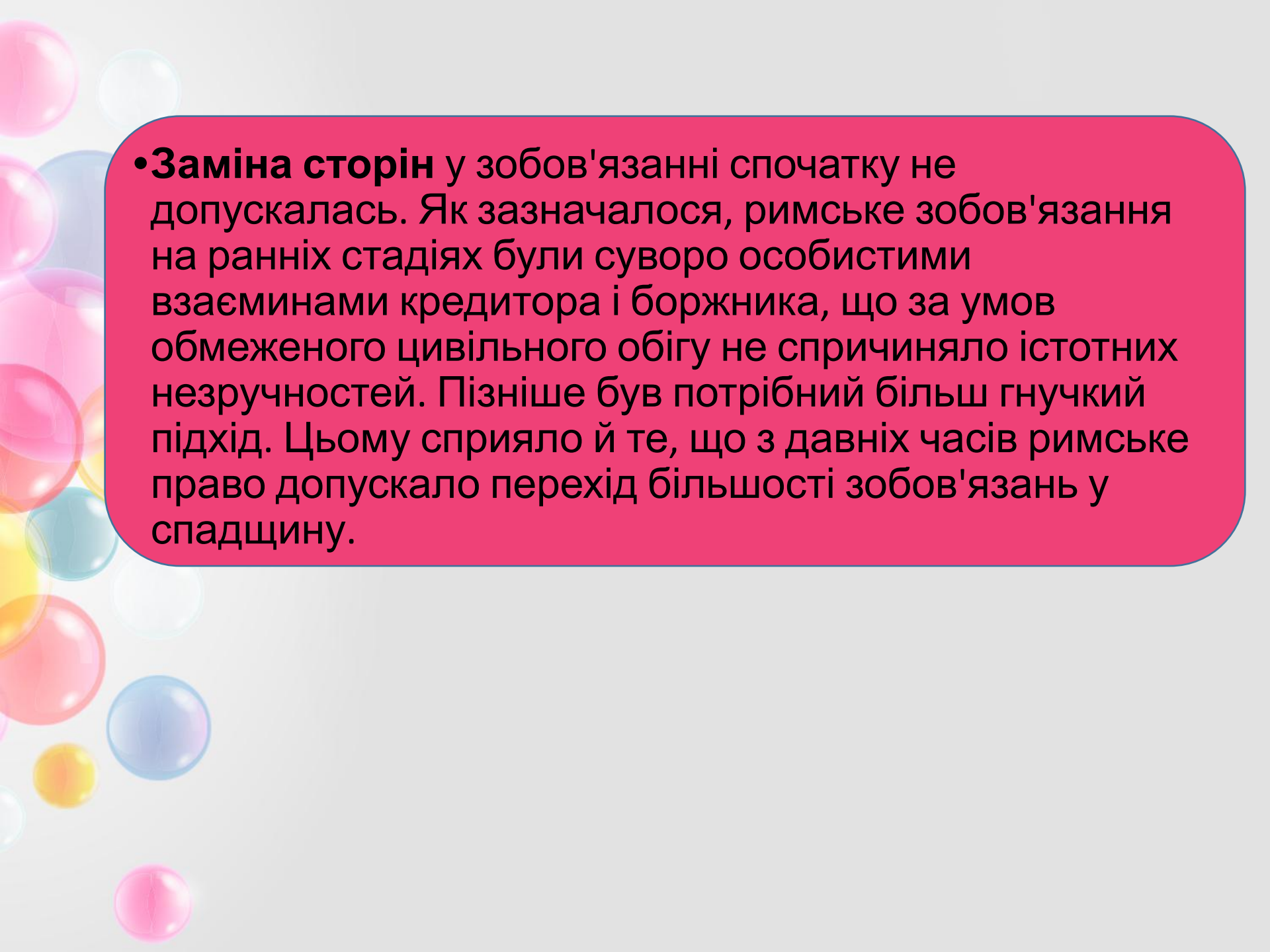
Зобов'язанні виступають дві сторони – **кредитор і боржник**.

а) кредитор – одна особа на стороні кредитора, а на стороні боржника певну суму (один кредитор і кілька боржників);

б) кілька осіб на стороні кредитора, а на стороні боржника – одна особа.

в) на стороні кредитора і на стороні боржника кілька осіб.

- **Заміна сторін** у зобов'язанні спочатку не допускалась. Як зазначалося, римське зобов'язання на ранніх стадіях були суворо особистими взаєминами кредитора і боржника, що за умов обмеженого цивільного обігу не спричиняло істотних незручностей. Пізніше був потрібний більш гнучкий підхід. Цьому сприяло й те, що з давніх часів римське право допускало перехід більшості зобов'язань у спадщину.

4. Виконання зобов'язань

Щоб зобов'язання вважалось виконаним, необхідно дотримуватися таких вимог:

1. Зобов'язання має бути виконане в інтересах кредитора.
2. Зобов'язання виконує боржник.
3. Місце виконання .
4. Виконання зобов'язання у належний строк.
5. Виконання має відповідати змісту зобов'язання.

Для визнання боржника у прострочці вимагалися такі умови:

- а) наявність зобов'язання, що захищається позовом;
- б) настання строку платежу (виконання), «стиглість» зобов'язання;
- в) наявність вини боржника в порушенні строку;
- г) нагадування кредитора про настання строку платежу.

Прострочка виконання мала для боржника негативні наслідки:

- а) кредитор мав право вимагати відшкодування всіх заподіяних прострочкою збитків;
- б) ризик випадкової загибелі предмета зобов'язання переходив на винну в прострочці сторону;
- в) кредитор міг відмовитися від прийняття виконання, якщо воно втра-тило для нього інтерес.

5. Наслідки невиконання зобов'язань

Майнова шкода (збитки) – є обчислене в грошах будь-яке зменшення наявного майна та інше ущемлення майнового інтересу однієї особи, заподіяне протиправними діями іншої особи.

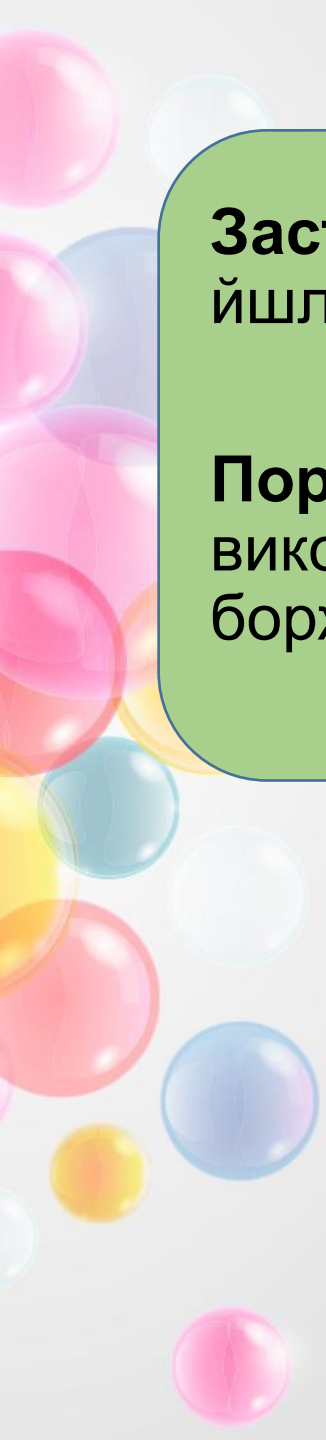
Втрата наявного – будь-яке зменшення наявного майна, втрачена вигода -неодержання передбачуваного доходу.

Випадок (casus) – це спеціальний правовий термін для позначення загибелі речі або іншої неможливості виконати зобов'язання без вини боржника.

6. Забезпечення зобов'язань

Arra (завдаток) – грошова сума або інша цінна річ, яку одна сторона – боржник (найчастіше покупець) – дає другій стороні – кредитору (продавцеві) в момент укладення договору.

Stipulatio poena (штраф, або ж неустойка) – визначена в договорі грошова сума, яку боржник зобов'язаний був виплатити кредитору в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання.

Застава (pignus, hypotheca) – право на чужу річ. Про неї йшлося у розділі речевого права.

Порука (adpromissio, fidejussio) – розмірі забезпечення виконання зобов'язання шляхом залучення додаткового боржника.

7. Припинення зобов'язання, крім виконання

- **Новація** (novatio) – це оновлення існуючого зобов'язання за допомогою договору, який скасовує дію раніше укладеного договор у і створює нове зобов'язання.
- **Залік** (compensatio) може мати місце, якщо між одними і тими самими суб'єктами існує кілька зобов'язань, які мають зустрічний характер.

- **Смерть однієї із сторін.** За загальним правилом смерть сторони не припиняє зобов'язання, оскільки на спадкоємців переходять як права, так і борги небіжчика. Проте у випадках, де особистість боржника має особливе значення, смерть зобов'язаної особи припиняє зобов'язання.
- **Випадкова неможливість виконання (impossibilium).** Вона могла бути фізичною та юридичною. Фізична наставала тоді, коли предмет зобов'язання випадково гинув, а юридична – коли предмет зобов'язання вилучався з обігу. Наприклад, укладено договір про продаж раба, однак після його укладення раба викупили на свободу. Наставала юридична неможливість виконання, оскільки проданий раб став вільним, а вільна людина не може бути предметом обігу.

Висновки

Зобов'язання – це правовідносини, в яких сторонами є кредитор і боржник, а їх зміст складають права й обов'язки сторін. Сторону, що має право вимагати, називають кредитором, а сторону, зобов'язану виконати вимогу кредитора, – боржником, або ж дебітором. Предметом зобов'язання завжди є дія, що має юридичне значення і правові наслідки. Якщо дія не має правового характеру, то вона не породжує юридично значимого зобов'язання.

Література

1. Підпригора О. А. Основи римського приватного права: підручник для студ. юрид. вузів і фак. / О. А. Підпригора. – К. : Вентурі, 1997. – 333 с.
2. Підпригора О. А. Римське право: підручник. – 2-ге вид. / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 528 с.
3. Підпригора О. А. Римське право в Україні: перспективи III тисячоліття / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов // Юридичний вісник. – 1999. – № 4. – С. 345.
4. Підпригора О. А. Проблеми вивчення Римського права як підґрунтя сучасного цивільного права і порівняльного правознавства / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов // Актуальні проблеми держави і права: Збірник наук. праць – Вип. 13. – Одеса, 2002. – С. 256.
5. Підпригора О. О. Римське приватне право. Академічний курс: підручник для студентів юрид. вузів і фак. / О. О. Підпригора. — К: Вид. дім «Ін Юре», 2001 – С. 200.
6. Орач Є. М. Римське приватне право. Академічний курс: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Є. М. Орач, Б. Й. Тищик; Львів. нац. унт ім. Івана Франка. - К.: Ін Юре, 2012. – С.390 .
7. Орач Є. М. Основи римського приватного права / Є. М. Орач, Б. Й. Тищик. — К.: Юрінком Інтер, 2000 – С. 540.
8. Крестовська Н. М. Основи римського приватного права / Н. М. Крестовська, І. С. Канзафарова : навч.-метод. посіб. - Одеса: Фенікс, 2006. - 160 с.
9. Крестовська Н. М. Дитина у праві Стародавнього Риму: норма та доктрина / Н. М. Крестовська // Часопис Цивілістики. – 2011. - №11. - С. 168.

- 10. Харитонов Е. О. Основы римского частного права: учеб.пособ.для студ.вузов / Е. О. Харитонов. - Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 414 с.
- 11. Харитонов Є. О. Приватне право у Стародавньому Римі: навч. посіб. / Є. О. Харитонов. – О.: АО БАХВА, 1996. – 160 с.
- 12. Харитонов Є. О. Філософія Римського права / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova // Часопис Цивілістики. – 2011. - № 11. – С. 346.
- 13. Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Західна традиція / Є. О. Харитонов — Одеса: Юридична література, 2001 – С.278 .
- 14. Харитонов Є. О. Правова система України: між західною та східною традиціями права / Є. Харитонов, О. Харитонova // Порівняльно-правові дослідження. — 2007. — № 1-2. — С.168.
- 15. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права (теоретичні та історико-правові аспекти). — Одеса, 1997— С.340.
- 16. Макарчук В.С. Основы римського приватного права: Навчальний посібник. - К.: Атіка, 2000. - 176 с.
- 17. Макарчук В. С. Римське приватне право: навч. посібник / В. С. Макарчук. — К.: Атіка, 2007— С.145.
- 18. Хвостов В. М. Історія римського права. М., 1910.
- 19. Борисова І.В Основы римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. — Х.: Право, 2008. — 224 с.